

Dizertační práce: English Back-Formation in the 20th and the Early 21st Century (Zpětné tvoření v angličtině ve 20. a na začátku 21.století), UK FF, ÚAJD, Praha, 2011, 246s.

Autorka: Naděžda Stašková

Školitel: Prof.PhDr. Aleš Klégr

Oponentský posudek

Doktorská práce Naděždy Staškové se zabývá tématem lexikologickým, zkoumá zpětné tvoření v angličtině. Jde o práci využívající diachronního i synchronního pohledu na anglickou slovní zásobu. Z metodického hlediska autorka navazuje na postupy již prověřené. Přebírá totiž klasifikaci finského autora Pennanena, kterou ovšem obohacuje. Práce zahrnuje též konfrontační rozměr, neboť zkoumá, zda se obdoba sledovaného jevu vyskytuje též v české slovní zásobě.

Práce se skládá ze dvou klíčových částí. V první z nich, části teoretické, se probírají mezníky v morfologickém výzkumu, nastiňuje se obraz zpětného tvoření v dostupné odborné literatuře, důkladněji se představuje klíčová monografie Pennanenova a skýtá se pohled na obdobné jevy v češtině. V druhé, analytické části, autorka probírá zpětné tvoření ve dvou obdobích, jednak v první polovině dvacátého století, a jednak sleduje jeho následný vývoj, přičemž přehled dovádí až do současnosti.

Pro první epochu existuje věhlasná monografie, kterou autorka vytěžila, čímž získala více než 200 případů zpětného tvoření. Pro účely své dizertace autorka excerpovala též několik slovníkových prací. Svým vlastním výzkumem tak pro totéž období sebrala více než jednou tolik daných lexikálních prvků. Od vydání Pennanenovy monografie však dosud chyběla souhrnná studie přinášející obraz zkoumaného jevu v současné angličtině. Tento chybějící článek autorka svou monografií doplňuje. Z aktuálních zdrojů vytěžila více než 200 jednotek, čímž celkový sebraný materiál úhrnem přesáhl 700 prvků vzniklých daným slovotvorným postupem. V posledním oddílu autorka zasazuje zpětné tvoření mezi neologismy, probírá i určitý okruh potenciálních jednotek, jejichž vznik je možno do budoucna předpokládat. Existenci řady z nich nadto prokazuje pomocí internetových vyhledavačů. Vedle úvodu, závěru, resumé, oddílu použitých zkratk, oddílu odkazů na sekundární prameny obsahuje dizertace též velmi bohatý oddíl příloh, jakož i anglicky i česky psaný abstrakt.

Ve svém výzkumu se autorka soustředila takřka výlučně na práce slovníkové. Sebrala jednak jednotky, které byly jako zpětně tvořené označeny explicitně, přičemž u víceznačných prvků uvedla pouze ty významy, které se k danému slovotvornému typu vztahovaly; jednak shromáždila jednotky, u kterých bylo možno na zpětné tvoření usuzovat dle obsahové analýzy (Marchand), neboť v těchto případech definice označila zdrojový prvek jako základní. Současně autorka pracovala i s rozměrem diachronním: vždy zahrnovala prvky vzniklé až po roce 1900 a sledovala, aby jednotka vznikla až poté, kdy je její delší slovo základové již užíváno.

Každý takto sebraný prvek popsala z hlediska zdrojového pramene - slovníku, data prvního záznamu, morfologických a syntaktických charakteristik, významu, včetně stylistických a regionálních charakteristik, i samotného základového slova. Položky jsou řazeny do skupin vymezených v Pennanenově monografii. Sleduje se jejich absolutní počet, vznik z hlediska jednotlivých desetiletí (rovněž zachycovaný graficky), význam dle původního výrazu, uvádí se zvlášť počet kompozit a simplicii, provádí se přehled 'sufixů' zdrojových položek, mapují se stylistické charakteristiky a komentují se zvláštní rysy zpětně tvořených prvků. Nad rámec Pennanenových šesti typů autorka vydělila nově tři menší třídy jednotek (typ prefixový a flektivní, jakož i adjektiva zpětně vytvořená z konatelských jmen). V této souvislosti je dobré uvést, že Pennanen sám (na rozdíl od jiných badatelů) první dvě nově připojené skupiny odmítl. Autorka svoji podrobnou analýzu též následně shrnuje jednak pro období první poloviny dvacátého století, jednak pro druhou polovinu dvacátého a počátek jednadvacátého století a nakonec celkově pro obě období.

Velice cenný je též bohatý oddíl příloh (úhrnem 54 stran), v nichž se čtenáři poskytuje v přehledné úpravě abecední seznam nově excerpovaných zpětně vytvořených prvků pro období 1. poloviny 20. století včetně jejich definice, klasifikace dle jednotlivých tříd, přehledu jejich stylistických a regionálních charakteristik; obdobné soupisy jsou pořízeny pro druhou polovinu 20. století a počátek 21. století; dále je připojen abecední výčet všech položek zjištěných z původní Pennanenovy studie, jakož i kompletní abecední soupis všech zpětně vytvořených položek, se kterými autorka v monografii

zachází (700), a konečně soupis potenciálních položek. Na okraj poznamenejme, že v této souvislosti by čtenář jistě ocenil i souhrnnou tabulku kvantitativního zastoupení jednotlivých slovních druhů zpětně utvořených slov vzniklých ve sledovaném období.

Dizertace mimo jiné poskytuje též hodnotný přehled o dostupné sekundární literatuře, využívá odborných pramenů vydávaných prakticky od počátku dvacátého století až po současnost. Zpětné tvoření se tak sleduje v nejrůznějších souvislostech a pojetích. Jeho klíčovou hnací silou je patrně analogie. Nejde však jen o formální jev, zásadní úloha se připisuje významu. Proces je frekventovanější v americké angličtině. Autorka prokázala svoji výbornou obeznámenost s odbornou literaturou na dané téma psanou anglicky, česky, německy. (Jakkoli sekundární zdroje probírá pečlivě, čtenář se v přehledu může místy poněkud ztráct; nástiny sekundárních pramenů někdy působí vyčtově a souhrn literatury zas spíše povšečně; snad by bylo výhodnější lépe vystihnout především novum v jednotlivých pohledech.)

Práce je psaná kultivovanou odbornou angličtinou, grafické úpravy jsou přehledné, funkční, usnadňují čtenáři orientaci v textu. Jazyková, spellingová, stylistická a grafická nedopatření či méně vhodná řešení jsou skutečně velmi vzácná (např. *series of rules that generates..*, s.5., *would reveal much more items established*, s.129, *lexcialism*, s.6, *beck-formation*, s. 105, *resuffixation*, s.118, *which almost certainly seem to have been back-formed*, s. 134, grafické úpravy např. s.21, s. 60, s. 93, s.132, aj.)

Z věcného hlediska bych uvítala bližší výklad, proč se autorka (podobně jako někteří jiní autoři) přiklonila k využití pojmu *suffix* v souvislosti se zpětným tvořením. Dále je možno vznést otázku volby termínu *substandard* (který autorka preferuje, např. s. 51, s. 94) oproti adjektivu *non-standard*.

Lze též poznamenat, že dizertace vychází v podstatě míře z lexikografických zdrojů, a nedává tudíž čtenáři příliš přesnou představu o skutečném využití vzniklých jednotek. Nabízí se tak otázka, zda je vždy zpětně vytvořený prvek méně frekventovaný než jeho zdroj, a to i v případě stylisticky bezpříznakových položek, zda zůstal v průběhu sledovaných desetiletí dvacátého a jednadvacátého století vnímán jako zakotvený v té stylistické vrstvě, v níž se zrodil, či zda se jeho stylistická příslušnost postupně proměňovala (viz postřehy o typickém stylistickém vývoji prvků, s.41), jak velká proporce prvků vzniklých např. v první polovině dvacátého století již není aktivně užívána, apod. V tomto smyslu by bylo možno využít metod korpusové lingvistiky, popřípadě alespoň v lexikografických zdrojích sledovat četnost orientační (proporční, často zachycovanou pomocí určitého počtu hvězdiček). Tímto směrem se totiž lingvistika od vydání Pennanenovy monografie ubírala především, což bylo možno též využít, resp. autorka může zpracovat ve svých následných studiích.

Předložená práce je vskutku mnohaaspektová. Jde o studii úctyhodného rozsahu, která poskytuje komplexní, podrobný, plastický obraz zpětného tvoření v současné angličtině. Závěry, která ze svého výzkumu vyvozuje (nejpregnantěji s. 166-174), jsou přesvědčivé a podstatně obohacují naše znalosti o zpětném tvoření a jeho významu pro anglickou slovní zásobu. Klíčové v tomto ohledu je patrně působení analogie. Autorka uvádí, že z hlediska jejího tématu byla první polovina 20. století nejproduktivnější, což vykládá úplnějším lexikografickým zachycením a větší ustáleností slovní zásoby staršího období. Vzniklá slova jsou převážně stylisticky neutrální. Narůstá podíl složenin, které se na procesu podílí. Vůbec nejproduktivnější typem je zpětné tvoření sloves z dějových substantiv. Nejčastěji eliminovanými 'sufixy' jsou *-ing*, *-ion/ation*, *-er*, přičemž všechny se zapojují do tvorby sloves.

Přínos studie nespatřuji ani tolik v zavedení novátorských metod či nastolení zcela nových témat, jako spíše v jemné, mnohaaspektové a důkladné analýze, v jejímž důsledku došlo k podstatnému obohacení a rozšíření stávajícího obrazu zpětného tvoření v angličtině, k doplnění chybějícího článku – tj. zmapování aktuálního vývoje zpětného tvoření po zveřejnění Pennanenovy studie v polovině šedesátých let, a v neposlední řadě též k porovnání anglického zpětného tvoření s protějšky v české slovní zásobě. Studie zcela nepochybně splňuje nároky kladené na doktorské práce, proto ji tímto k obhajobě doporučuji.

PhDr. Renata Pípalová, CSc.

UK, PEDF, KAJL

Praha, 2.6.2011